

การไหว้ครูเพลงอีแซว จังหวัดสุพรรณบุรี:
พิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ
WaiKru Plung E-Saew (The Ritual of Paying Homage to
Teachers of E-Saew Songs) in Supanburi: The Ritual of
Communication between
Sacred World and Secular World

สมบัติ สมศรีพลอย / Sombat Somsriploy^๑

Received: Feb 26, 2021 Revised: May 27, 2021 Accepted: Jun 9, 2021

บทคัดย่อ

การไหว้ครูของคณะเพลงอีแซวในจังหวัดสุพรรณบุรีเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคณะจะต้องปฏิบัติก่อนการแสดง เป็นพิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ บทความนี้ศึกษาบทไหว้ครู ๔ คณะ จากสื่อออนไลน์ (YouTube) ประกอบด้วย ๑) คณะแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ๒) คณะแม่ลำจวนสวนแตง ๓) คณะแม่นกเอี้ยง เสียงทอง และ ๔) คณะแม่จินตนา ทับมี ซึ่งคณะเพลงอีแซวดังกล่าวยังคงรับงานแสดงในปัจจุบันและคงชนบทการไหว้ครูเหมือนในอดีต โดยที่ตัวบทไหว้ครูมีลักษณะคล้าย ๆ กัน อาจจะมีถ้อยคำสำนวนแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยภาพรวมมีเนื้อหาใกล้เคียงกัน มีวัตถุประสงค์เดียวกัน โดยใช้ตัวบทวรรณกรรมไหว้ครูประกอบพิธีกรรมเพื่อการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ โดยมีผู้ส่งสาร คือ พ่อเพลงแม่เพลงอาวุโสของแต่ละฝ่าย

^๑ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

สาร คือ ตัวยุทธธรรมประกอบพิธีกรรมที่ครูเพลงอีแซวในอดีตได้แต่งไว้และใช้สืบมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนผู้รับสารในโลกศักดิ์สิทธิ์ คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา พุทธ พราหมณ์ และผี ประกอบด้วยพระรัตนตรัย เทพเจ้า และฤๅษีในศาสนา พราหมณ์ พระคุณบิดรมารดา ครูเพลงอีแซว และเจ้าที่เจ้าทาง วัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวคุ้มครองป้องกันอันตราย เสริมสิริมงคล และสร้างความมั่นใจในการแสดง ส่วนผู้รับสารในโลกสามัญ คือ เจ้าภาพและผู้ชม เนื้อหาที่ใช้สื่อสาร ได้แก่ การประกาศตนเป็นศิษย์มีครู เพื่อเป็นหลักประกันสร้างความเชื่อถือด้านการแสดงแก่ผู้รับสาร การอวยพรเจ้าภาพเพื่อขอบคุณเจ้าภาพที่จ้างคณะเพลงมาแสดง และการข่มทับ เป็นการสื่อสารกันเองระหว่างพ่อเพลงแม่เพลง ซึ่งเป็นจุดเชื่อมระหว่างพิธีกรรมกับการแสดง เพื่อสื่อสารให้คณะเพลงเตรียมพร้อมแสดงและผู้ชมปรับอารมณ์จากบรรยากาศความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมไปสู่ความบันเทิงในช่วงการแสดง

คำสำคัญ : การไหว้ครูเพลงอีแซว พิธีกรรมการสื่อสาร โลกศักดิ์สิทธิ์-โลกสามัญ

Abstract

The ritual of paying homage to teachers of E-Saew Songs in Supanburi is the sacred ritual that everyone must conduct before performing. It is the ritual of communication between sacred world and secular world. This article studied online sources of Waikru texts from four groups as follows; group of Mae Kwanjit Sriprajun, group of Mae Lamjuan Suantaeng, group of Mae Nok-lang Siangthong and group of Mae Jintana Tabmee. Those groups of E-Saew performers are still currently performing, getting paid and maintaining the convention of the ritual of paying homage to teachers as in the past. The texts for WaiKru contain similar characteristics even though there are some differences in words and phrases. The overall contents and purposes are similar. The texts for the ritual of paying

homage to teachers are used to communicate between sacred world and secular world. The message senders are male and females senior lead singers. The message is the text for the ritual which the E-Saew teachers in the past have composed and used. The message receivers in the sacred world are the divine beings from Buddhism, Brahmanism and Spirit World including Triple Gem or Rattana Tri, gods and goddesses, Rishis or Hermits in Brahmanism, deceased ancestors, E-Saew Teachers and guardian spirits. The aim of communication is to plead all those divine beings to protect everyone from dangers, bless fortunate well-being and to build up the confidence to perform. Another message receiver in the secular world is host and audience. The text to communicate is to declare themselves disciples of teachers to affirm the trust of performance from the message receivers and to bless the host as the gratitude of hiring the group to perform. And the bluff is the communication between male and females lead singers in order to link between the ritual and the performance, to let other performing members to get ready and to let the audience adjust the mood from the intense sacred ritual to entertainment of the performance.

Keywords : rite of paying homage to teachers of E-Saew song, communication in ritual, sacred world-secular world

บรรจงจีบลิบนิ้วขึ้นหว่างคิ้วทั้งคู่ เขิญมาฟังกระตืออ๊อแซวเพลงไทย

เพลงอ๊อแซวเป็นเพลงที่พ่อเพลงแม่เพลงในจังหวัดสุพรรณ อ่างทอง กล่าวพ้องต่อกันว่าเป็นเพลงใหม่เพิ่งมีเล่นจริงจังเมื่อ ๔๐ - ๕๐ ปีมานี้ นับจาก พ.ศ. ๒๕๒๗ ถิ่นกำเนิดอยู่ในสุพรรณบุรี (เอนก นาวิกมูล, ๒๕๕๐) แต่ก่อนนี้เพลงอ๊อแซว ยังไม่เรียกเพลงอ๊อแซวแต่เรียกเป็นเพลงยั่ว เพราะเล่นกันเป็นทำนองร้อง

ยั่วกันสนุก ๆ คล้ายเพลงกลองยาว แบบแผนไม่มีอะไรมาก เพียงตบมือให้เป็นจังหวะหรือใช้ฉิ่งกรับตีประกอบ บางครั้งจึงเรียกว่าเพลงตบเพลาะต่อมาเอาแคนเป่าประกอบจึงเรียกว่าเพลงแคน ถัดจากนั้นจึงเรียกว่าเพลงอีแซว ในช่วงนี้ได้ยืมเนื้อร้องของเพลงฉ่อยทางอ่างทองมาร้องเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น ในที่สุดจากการร้องอย่างสมัครเล่นก็กลายเป็นผู้ตั้งคณะขึ้นร้องเป็นอาชีพ (เอนก นาวิกมูล, ๒๕๕๐)

เพลงอีแซวเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี ท้องถิ่นใกล้เคียงและท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศ ทั้งในสังคมเมืองและชนบทเพราะผู้แสดงมีการประยุกต์ลักษณะการร้องเล่นให้มีความทันสมัย (บัวผัน สุพรรณยศ, ๒๕๔๘) จะเห็นได้ว่าสถานภาพและบทบาทเพลงอีแซวยังคงทำหน้าที่รับใช้สังคม แม้จะไม่รุ่งโรจน์เหมือนในอดีตแล้วก็ตาม และในปัจจุบันได้มีการนำวีดิทัศน์การแสดงในอดีตและการไลฟ์สดของการแสดงคณะต่าง ๆ บนทวิตทวิตยูทูป รวมทั้งมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและการแสดงเพลงพื้นบ้านในเพจของสมาคมเพลงพื้นบ้านภาคกลางประเทศไทย เพลงอีแซวจึงคงดำรงอยู่ในโลกสามัญที่มีการรับจ้างแสดง และในโลกออนไลน์ที่ทุกคนสามารถชมได้

เพลงอีแซวเป็นเพลงปฏิพากย์ยาวที่มีจังหวะเร็วกระชั้น ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนหัวเดียว เหมือนเพลงพื้นบ้านภาคกลางทั่วไป ดังตัวอย่างเนื้อเพลงต่อไปนี้

ยกพานก้านลั่นเสมอหน้า

ลูกจะบูชาร้องขอชัย

สิบนิ้วลูกจะขอไหว้พระ

มิได้เลยล้มละลายเมื่อไหร่

กลอนเพลงอีแซวมักจะนิยมใช้กลอนโล เนื่องจากเป็นเพลงปฏิพากย์ต้องต้นโต้ตอบ ชิงไหวชิงพริบระหว่างพ่อเพลงแม่เพลง อีกทั้งกลอนโลมีคำในภาษาจำนวนมากจึงสามารถด้นโดยไม่ติดขัด จากตัวอย่างใช้กลอนโลในคำสุดท้ายของบท คือ “ชัย” และ “ไหร่” จะลงกลอนโลหรือคำที่ประสมด้วยสระไอในคำสุดท้ายไปทุกบทจนกว่าจะสิ้นกระแสความ ส่วนการสัมผัสระหว่าง

วรรคไม้แครงครัดเหมือนกลอนสุภาพจากตัวอย่างคำสุดท้ายของวรรคหน้า คือ “หน้า” จะส่งสัมผัสกับ “บูชา” ซึ่งเป็นพยางค์ที่ ๔ และ “พระ” กับ “ละ” ซึ่งเป็นพยางค์ที่ ๕ การที่เป็นเช่นนี้ขึ้นอยู่กับจังหวะการร้องของแต่ละคนว่าจะลงจังหวะห้องสัมผัสได้หรือไม่ หากคำยาวก็รวบให้สั้น หากจำนวนคำสั้นก็ลากเสียงเอื้อนให้ยาว

เอกลักษณ์ประการสำคัญของเพลงอีแซว คือ การขึ้นเพลงและลงเพลง โดยจะขึ้นเพลงด้วยการเอื้อนเสียงยาว ๆ ว่า “เออ...เออ...เอ็ง...เอ้อ...เอ็ง...เอย...” เพื่อเป็นการทดสอบเสียงหรือตั้งระดับเสียง เพื่อเรียกความสนใจจากผู้ชม ส่วนการลงเพลงหรือรับเพลง ผู้ร้องจะทอดเสียงต่ำและทอดทำนองให้ช้าลงแล้วลงท้ายว่า “เออ เอิง เอย” แล้วลูกคู่จะร้องรับด้วยคำว่า “เอย...แล้ว...” และต่อด้วยสองคำสุดท้ายของวรรค จากตัวอย่างผู้ร้องจะทอดเพลงว่า “เสียเมื่อไหร่ เออ เอิง เอย” ลูกคู่จะรับว่า “เอย แล้ว เมื่อไหร่” เป็นต้น

ก่อนจะเล่นให้ดูต้องไหว้ครูกันเสียก่อน ลูกจะกราบขอพรเอาไว้คุ้มภัย

ขนบการไหว้ครูปราภภูมิในวรรณคดีราชสำนัก เรียกว่า บทประณามพจน์ เป็นจารีตทางวรรณกรรมที่แสดงลักษณะการเคารพบไหว้นอบน้อม แสดงความกตัญญูกตเวทิตะ และต้องเป็นบทสรรเสริญสิ่งที่สูงค่าหรือสูงศักดิ์กว่าตัวกวีและผู้อ่าน - ผู้ฟัง เช่น ไหว้พระรัตนตรัย บิดา มารดา ครู อาจารย์ สรรเสริญเทพพระเจ้า เป็นต้น ในชั้นหลังความแครงครัดดังกล่าวกลายเป็นความสำคัญลงไปมาก (เอมอร ชิตตะโสภณ, ๒๕๓๙) ส่วนการแสดงของไทยมีขนบนิยมที่กระทำกันมาแต่โบราณหลายอย่าง ขนบนิยมสำคัญ ได้แก่ การไหว้ครู ก่อให้เกิดมงคลและประสิทธิภาพแก่ผู้แสดงทุกคน การไหว้ครูจึงเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สืบทอดมาจนปัจจุบัน (ปริยา หิรัญประดิษฐ์ และจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์, ๒๕๔๒) เนื่องจากการแสดงเพลงอีแซวเป็นศิลปะการแสดงของชาวบ้านที่ผูกติดกับพิธีกรรมที่มีบรรยากาศเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะเริ่มการแสดง ตัวบทไหว้ครูเพลงอีแซวยังคงมีจารีตการไหว้ไม่ต่างกับวรรณคดีราชสำนัก เพียงแต่ปรับเนื้อหาและความเชื่อให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่น โดยยังคงรักษาขนบตาม

แบบโบราณทั้งด้านเนื้อหาและวิธีการร้อง ตามที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากครูเพลงในอดีต

เดิมทีเพลงอีแซวไม่ได้เป็นเพลงหา เขาเล่นกันสนุก ๆ ไม่ต้องไหว้ครู ไม่ต้องทำแบบแผนอะไร ต่อมาเมื่อเป็นเพลงหา ก็มีการไหว้ครูขึ้น ชายนั่งยอง ๆ ถือพานกานลว่าไหว้ครูก่อน ต่อจากนั้นหญิงนั่งพับเพียบว่า แล้วชายออกมาร้องเกริ่น หญิงออกมาร้องเกริ่น จากนี้ก็ว่าประกันไป (เอนก นาวิกมูล, ๒๕๕๐) จุดเริ่มต้นของการไหว้ครูเพลงอีแซวว่าแต่ก่อนยังไม่มีการตั้งคณะเพลง หากใครไปรับงานมาก็คต้องเป็นคนร้องไหว้ครู พ่อกร่าย ปลายนา พ่อเพลงชื่อดังในอดีตเล่าว่าสมัยเล่นที่วัดป่าเลไลยก์สมัยเขาหนุ่มมันก็ไม่ได้มีการไหว้ แต่ด้วยสติปัญญาของคนใดก็ไม่รู้แต่งบทไหว้ครูขึ้นมา แล้วคนที่มาไหว้ตอนหลังเขาก็ใช้บทที่แต่งเดียวกัน แต่ใครเป็นต้นฉบับก็ไม่รู้ คนอื่นเขาก็มีสำนวนเขา แต่ก็ใกล้เคียงกัน ไหว้คุณพระ คุณพ่อคุณแม่ ครูอาจารย์เหมือนกัน นอกจากนั้น เกลियว เสรีจกิจ ยังกล่าวว่า บทเพลงไหว้ครูเพลงอีแซวน่าจะได้รับอิทธิพลจากการไหว้ครูเพลงฉ่อยที่เล่นเป็นเรื่องหรือเพลงทรงเครื่องเป็นอย่างทางละคร และการแสดงลิเกที่ต้องมีการไหว้ครู รวมทั้งการนับถือบูชาพ่อแก่หรือเศียรฤๅษีด้วย ดังนั้น คณะเพลงอีแซวที่รับจ้างแสดงเป็นอาชีพจึงได้มีการปรับเปลี่ยนให้มีพิธีกรรมไหว้ครูขึ้น (เกลियว เสรีจกิจ, ๒๕๖๓, สัมภาษณ์)

ภาพที่ ๑ การไหว้ครูเพลงอีแซว
(ที่มา: จิราภรณ์ บุญจันทร์, ๒๕๖๒)

ขนบการไหว้ครูเพลงอีแซวทุกคนในคณะจะออกมานั่งหน้าเวที ฝ่ายแม่เพลงจะอยู่ทางด้านซ้าย พ่อเพลงจะอยู่ทางด้านขวาของเวที ทุกคนจะนั่งพับเพียบ ซึ่งแต่เดิมต้องนั่งยอง ๆ โดยผู้ชายจะเริ่มร้องไหว้ครูก่อนแล้วผู้หญิงจะไหว้ตาม ผู้ร้องมักเป็นพ่อเพลงแม่เพลงอาวุโสที่สุดของแต่ละฝ่ายหรือเป็นหัวหน้าคณะอันเป็นที่เคารพของชาวคณะ ขณะร้องจะยกพานกำนลที่ประกอบด้วยดอกไม้ ธูปเทียน หมาก พลู บุหรี่ และเงิน ๑๒ บาท (เดิมใช้ ๖ สลึง ต่อมาเป็น ๖ บาท และ ๑๒ บาท) ขึ้นเสมอหน้าผากของผู้ร้องการร้องจะมีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ได้แก่ ตะโพน ฉิ่ง และกรับ ไม่มีการรำยา

บทไหว้ครูนั้นเป็นถ้อยคำที่ประดิษฐ์ไว้อย่างวิจิตรพิเศษกว่ากลอนปกติ ถูกต้องตามฉันทลักษณ์เพราะใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวลาไหว้ทุกคนตั้งใจสงบนิ่ง ยกมือพนมอธิษฐานจิตถึงครูบาอาจารย์ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในการไหว้ครูก่อนเริ่มการแสดงนั้น สืบทอดกันมายาวนานในหมู่ชาวเพลง เพราะเชื่อในอิทธิฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และครูเพลงที่ได้ล่วงลับแล้ว ถ้าหากไม่ได้มีการไหว้ครูก่อนขึ้นแสดงจะรู้สึกประหม่า ร้องไม่ออก นึกเนื้อเพลงไม่ออกถ้าไม่ได้ไหว้ครูให้ร้องเก่งยังไง นึกไม่ออกเลยนะ ถ้าไหว้ครูแล้วจะมีสมาธิจะเห็นช่องเลย เหมือนเราหลับตาเห็นตัวอักษรคาราโอเกะขึ้นเลย (สิทธิพงศ์ พรหมรส, ๒๕๖๓, สัมภาษณ์) ดังนั้น พิธีกรรมการไหว้ครูจึงมีความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่งของคณะเพลงอีแซวที่จะละเว้นการปฏิบัติไม่ได้

บทความนี้ศึกษาบทไหว้ครู ๔ คณะ จากสื่อออนไลน์ยูทูป (YouTube) ประกอบด้วย ๑) คณะแม่ขวัญจิต ศรีประจันต์ ๒) คณะแม่ลำจวน สวนแดง ๓) คณะแม่หนักเอี้ยง เสียงทอง และ ๔) คณะแม่จินตนา ทับมี ซึ่งคณะเพลงอีแซวดังกล่าวยังคงรับงานแสดงในปัจจุบันและคงขนบการไหว้ครูเหมือนในอดีต โดยที่ตัวบทไหว้ครูมีลักษณะคล้าย ๆ กัน อาจจะมีถ้อยคำสำนวนแตกต่างผิดเพี้ยนไปบ้าง แต่โดยภาพรวมมีเนื้อหาใกล้เคียงกัน มีวัตถุประสงค์เดียวกัน โดยใช้ตัวบทวรรณกรรมไหว้ครูประกอบพิธีกรรมเพื่อการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ ดังจะได้กล่าวเป็นลำดับต่อไป

ยกพานก้านลั่นเสมอหน้า ไหว้พระสัมมาอาริยมตไตรย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖) ได้ให้ความหมายของคำ “พิธีกรรม” ว่าหมายถึง การบูชาแบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติทางศาสนา ส่วนบาทยัน อิมสำราญ (๒๕๕๙) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นกิจกรรมสมมุติที่มนุษย์ออกแบบขึ้นมาอย่างมีระบบระเบียบตามลัทธิความเชื่อทางศาสนาและขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่าวิธีการดังกล่าวจะช่วยให้ประสบผลสำเร็จ ได้แก่ ความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกระบวนการของสังคมที่ต่อเนื่องหรือได้รับอิทธิพลจากความเชื่อที่เป็นนามธรรมแปรออกมาให้เป็นรูปธรรม โดยมีการกระทำที่เป็นขั้นตอนมีลำดับพิธีกรรมที่ชัดเจน เป็นเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์อันมีผลต่อชีวิตและจิตใจของคนในสังคม เพื่อสร้างความหวังและกำลังใจ ตลอดจนความมั่นคงในชีวิตในระดับปัจเจกชน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า พิธีกรรมเป็นเรื่องความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพิธีกรรมถือว่าเป็นการสื่อสารประเภทหนึ่ง (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, ๒๕๕๔) โดยที่มนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นเพื่อต้องสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกัน พิธีกรรมการไหว้ครูเพลงอีแซวก็เป็นพิธีกรรมการสื่อสารต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังมีนัยยะแฝงที่ต้องการสื่อสารกับมนุษย์ด้วยกันในโลกสามัญอีกด้วย ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๑. บทไหว้ครูเพลงอีแซว: พิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์

โลกศักดิ์สิทธิ์ (sacred world) หมายถึง เหตุการณ์ ปริณชิต พื้นที่ และเวลาที่แตกต่างจากโลกของชีวิตประจำวันที่เราใช้ชีวิตอยู่ นอกจากแตกต่างแล้วยังมีความพิเศษบางอย่างตรงที่มณฑลศักดิ์สิทธิ์นี้สามารถจะเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งที่สูงส่งกว้างไกลไปกว่าเรื่องของรูป รส กลิ่น เสียง ที่จับต้องมองเห็นได้ หรือสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ พิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ คือ ตัวแทนที่เป็นรูปธรรมของความเป็นสังคม (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, ๒๕๔๖) โลกศักดิ์สิทธิ์จึงเป็น “มิติพิศวง” ที่อยู่เหนือการรับรู้ของมนุษย์ เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจเอาระบบ

เหตุผล กระบวนการ ทางวิทยาศาสตร์ที่จับต้องได้มาอธิบายเหตุผล (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, ๒๕๕๔)

มิติการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์ของการไหว้ครูเพลงอีแซว ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร คือ พ่อเพลงแม่เพลงที่ร้องไหว้ครู ซึ่งเป็นตัวแทนของชาวคณะเพลง ส่วนสาร คือ ตัวบทไหว้ครูที่ครูเพลงในอดีตได้แต่งไว้แล้วร้องสืบทอดต่อกันมา ผู้ร้องจะต้องท่องจำให้ขึ้นใจ เนื่องจากต้องสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่มีการด้นในพิธีกรรม ด้วยเกรงว่าจะไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ครบถ้วน จะทำให้พิธีกรรมไม่สมบูรณ์ ส่งผลต่อจิตใจของนักแสดง และผู้รับสาร คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ชาวเพลงอีแซวเคารพนับถือ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บทไหว้ครูเพลงอีแซวกว่าถึงในฐานะผู้รับสารประกอบด้วย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับผี นอกจากนี้ การเอ่ยหรืออ้างชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละประเภทนั้นล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลของคณะและนักแสดงทุกคน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ พระรัตนตรัย

บทไหว้พระรัตนตรัย กล่าวถึง พระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธ พระธรรมที่เป็นเลิศแห่งคำสั่งสอน และไหว้พระสงฆ์ผู้ประเสริฐที่สืบทอดคำสั่งสอน การกล่าวนมัสการพระรัตนตรัยนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันดับแรกของพิธีกรรมไหว้ครูเพลง ดังบทกลอน

ไหว้พระพุทธที่ล้ำไหว้พระธรรมที่เลิศ
ท่านได้ล่วงนิพพานไปนานยืนยง
ขอให้มาคุ้มครองป้องกัน
ยามลูกเดินหาบลงกลางหน

ไหว้พระสงฆ์องค์ประเสริฐให้เป็นใหญ่
พร้อมพระธรรมพระสงฆ์สืบนิสัย
อย่าให้ลูกมีอันตราย
อย่าให้มีมารผจญลูกได้

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๓)

ไหว้พระแก้วก้านประสานสิบก
จงมาเป็นฉัตรแก้วก้าน

มาช่วยลูกก่อนให้มีชัย
อย่าให้ลูกมีอันตราย

เอาพระพุทธรูปที่เกล้ามาเฝ้าคุ้มเกศ

เอาพระธรรมคุ้มเกศเอาพระสงฆ์คุ้มภัย
(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารถึงพระรัตนตรัยของบพไหว้ครูเพลงอีแซว เพื่อให้ “จงมาเป็นฉัตรแก้วกางกัน” โดยอุปลักษณะพระรัตนตรัยเป็น “ฉัตรแก้ว” คือ เครื่องบังแสงอันเป็นทิพย์ เพื่อให้มาคุ้มครองป้องกันเภทภัยอันตรายต่าง ๆ ดังข้อความ เช่น “เอาพระพุทธรูปเจ้ามาเฝ้าคุ้มเกศ เอาพระธรรมคุ้มเกศ เอาพระสงฆ์คุ้มภัย” “ขอให้มาคุ้มครองป้องกันอย่าให้ลูกมีอันตราย” ตลอดจนขอให้มิช้ยชนะในการเล่นเพลง อย่าน่ามีอุปสรรคหรือมารคอยทำลาย ดังถ้อยคำ “มาช่วยลูกก่อนให้มีชัย” และ “อย่าให้มามีารผจญลูกได้”

๑.๒ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ศาสนาพราหมณ์

บพไหว้เทพเจ้าต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ พระพรหม พระนารายณ์ และฤๅษีต่าง ๆ ได้แก่ ฤๅษีหน้าวัว ฤๅษีตาไฟ ฤๅษีนารอท ฤๅษีร้อยแปดตน และที่สำคัญ คือ ฤๅษีเพชรฉลุกันท์ ซึ่งเป็นฤๅษีทางศาสนาพราหมณ์ที่ชาวศิลปินทุกแขนงเคารพนับถือจะสร้างเศียรไว้กราบไหว้ ถือว่าเป็นครูฤๅษีที่เป็นต้นตำรับทางศิลปะการแสดง เวลาไหว้ครูจะต้องเอ่ยชื่อครูฤๅษี ดังตัวอย่างบทกลอน

ไหว้พระพรหมสี่ทิศที่มีฤทธิ์ไปทั่ว

ไหว้พระฤๅษีหน้าวัว ไหว้พระฤๅษีตาไฟ

ไหว้พระฤๅษีนารายณ์ ไหว้พระฤๅษีนารอท

มาคุ้มครองให้ตลอดแล้วปลอดภัย

ไหว้พระฤๅษีร้อยแปดพระองค์

ให้ท่านเสด็จลงมาคุ้มครองลูกไว้

ไหว้ครูเพชรฉลุกันท์ที่สร้างสรรค์กลอนสด

ขอให้มาบอกบพช่วยลูกอธิบาย

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

การเอ่ยนามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพราหมณ์มีวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสื่อสารเหมือนกับพระรัตนตรัย เพื่อให้ “มาคุ้มครองให้ตลอดแล้วปลอดภัย” ชาวเพลงให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พิเศษ คือ **ครูเพชรฉลุกันท์** เป็นพระฤๅษีที่กลุ่มนาฏศิลป์และคีตศิลป์เคารพบูชา เนื่องจากมีความเชื่อว่า เป็นผู้คิดค้นทำรำต่าง ๆ รวมทั้งประดิษฐ์ทำนองเพลงให้เข้ากับทำรำนั้น ๆ สำหรับชาวเพลงอีแซวถือว่าท่านได้ “สร้างสรรค์กลอนสด” จึงขอให้

ท่าน “มาบอกบทช่วยลูกอธบาย” ในการแสดงให้มาช่วยบอกบทกลอน อย่ำให้
หลงลืมเนื้อร้อง

๑.๓ พระคุณบิตรมารดา

บทไหว้พระคุณบิตรมารดานับเป็นจารีตนิยมของคนไทยเมื่อจะ
ประกอบพิธีกรรมหรือการแสดงต่าง ๆ มักปรากฏการพรรณนาคุณของบิดา
มารดาที่เลี้ยงดูลูกด้วยความรักและความอดทน ตั้งแต่อุ้มท้องจนคลอดและ
เลี้ยงดูให้รอดเติบโตใหญ่พระคุณของบิตรมารดานั้นหนักจนยากที่ทดแทนได้หมดสิ้น
บทไหว้ครูเพลงอีแซวทุกสำนวนจะกล่าวพรรณนาพระคุณไวยาวกว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ประเภทอื่น การกล่าวบูชาพระคุณนับเป็นมงคลชีวิตสูงสุด ดังบทกลอน

จะไหว้องค์บิตรพระมารดา	ที่เลี้ยงลูกมาจนโตใหญ่
เมื่อจะก่อและกำเนิดเกิดเป็นคน	เมื่อจะปฏิสนธิมันแสนลำบากร่างกาย
เราอยู่ในครรภ์พระมารดา	แสนทรมาณแม่อีกทนได้
แม่ออดเปรี้ยวอดหวานอดมันอดเผ็ด	อดกระทั่งแกงเผ็ดและแกงไก่
เมื่อจะรับประทานอาหารเผ็ดร้อน	แม่อีกกลัวเลือดก่อนจะละลาย
เมื่อจะครบกำหนดที่ตั้งเก้าเดือน	ลูกน้อยจึงเคลื่อนออกมาเป็นกาย
หัวตกลึงปากปากร้องอู๊อู๊	ฝ่ายหมอดำแยจึงรับไว้
แมยกลูกบรรจลงมาใส่อ่าง	แมซัดสีล้างกันเข้าไว้
อีกทั้งน้ำอุ่น ๆ แม่อีกมิให้อาบ	ทั้งขมั้นหยาบ ๆ มิทาให้
แม่นอนฝืนอยู่ไฟหลังไหล่ถลอก	หน้าแมดำซ้ำชอกนี่กระไร
เขาว่าคุณอะไรก็ไม่ใหญ่เท่า	เท่าพ่อแม่ของเรากันไปเมื่อไหร่
เขาบอกเลี้ยงลูกเปรียบเหมือนปลูกต้นโพธิ์	ตั้งแต่เล็กจนโตสีจนใหญ่
เขาว่าสร้างพระธรรมไปสักเจ็ดคัมภีร์	แทนคุณพระชนนียังไม่ได้
ลูกก็เลยยกคุณลงมายอคุณ	ยกขึ้นมาทูลเหนือหัวไว้
ยกคุณพ่อไว้ป่าขวา	ยกคุณแม่มาไว้ป่าซ้าย

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๙)

ลูกจึงยกคุณพ่มาอยู่ป่าขวา
ให้มาเป็นมงคลสวมบนกบาล

ยกเอาคุณแม่มาไว้ป่าซ้าย
อย่าให้ลูกมีอันตราย

(วาระเชษฐ โลกเกตุ, ๒๕๖๒)

พ่อและแม่นับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากทางพุทธศาสนาเปรียบพ่อแม่เป็นพรหมหรือพระอรหันต์ บทไหว้คุณบิดมารดาของแต่ละคณะจะมีเนื้อหาคล้าย ๆ กัน แต่มีการประดิษฐ์ถ้อยคำให้แตกต่างกันไปตามแต่สำนวนของแต่ละคณะ ที่สำคัญ คือ การอุปถัมภ์พ่อแม่เป็นสายสิญจน์มงคลให้มาสวมอยู่บนศีรษะ “ให้มาเป็นมงคลสวมบนกบาล อย่าให้ลูกมีอันตราย” และอุปถัมภ์พระคุณพ่อแม่เป็นวัตถุมงคลที่เชิญมาไว้บนป่าทั้งสองข้างขณะเล่นเพลง ดังข้อความ “ลูกจึงยกคุณพ่มาอยู่ป่าขวา เอาคุณแม่มาไว้ป่าซ้าย” ทั้งนี้เพื่อเสริมสิริมงคลให้รอดพ้นอันตรายในการแสดงแต่ละครั้ง จากข้อความ “อย่าให้ลูกมีอันตราย” โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการสื่อสารต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธและพราหมณ์ นอกจากนั้น บทไหว้บูชาเรลิกคุณบิดมารดามีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดมงคลต่อชาวคณะแล้ว ยังเป็นการสื่อสารกระตุ้นให้ผู้ชมผู้ฟังที่ร่วมในปริณทณพิธีกรรมเกิดความสำนึกในพระคุณของบิดามารดาอีกทางหนึ่งด้วย

๑.๔ ครูเพลงอีแซว

บทไหว้ครูเพลงอีแซวจะต้องไหว้ครูเพลงอีแซว โดยการเอ่ยชื่อครูเพลงที่เสียชีวิตไปแล้ว นับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกประเภทหนึ่ง เพื่อเป็นการเชิดชูพระคุณของท่านที่ได้สั่งสอนและถ่ายทอดบทกลอนและความรู้ด้านศิลปะการแสดงเพลงอีแซวจนยึดเป็นอาชีพหาเลี้ยงชีวิตได้ ดังบทกลอน

ครูช่วยก็ว่าแม่บุญมารี่ร้อง

ลูกจะยกมือขึ้นไหว้ตลอดทั้งคุณพ่ออ่อม

จะไหว้พ่อไสวแม่บัวผัน

ขอเชิญแนะนำลูกจะดำเนินสนอง

ไหว้ครูประสิทธิ์ ประสาทสารที่เสริม

ลักจำทำนองไปแม่หนีมอนงค์

จึงให้มาเป็นพระภูมิก่อนเพลงจะลง

ที่ประสิทธิ์ประสานและเสริมส่ง

จะดารีทำนองให้เสียงลูกดังโหนดหน่ง

มาสอดส่องส่งเสริม ให้ลูกนี้สูงส่ง

ขอให้เสียงลูกใสประจุน้ำใสสารส้ม	ทรวดทรงอย่าให้โทรมให้ลูกนี้สมประสงค์
ให้อิ่งอ้อลือฤทธิ์เหมือนเรือติดปากอ่าว	ให้ชื่อเสียงอิงอ่าวไปหมดทั้งเก้าพระองค์
ชมชอบหญิงชายประจุกเหมือนใช้ชงชา	ชอบชงชงเฒ่ากันเล่นช้า ๆ เหมือนอย่างใบชาชอบชง
ลูกนี้กะไรอย่าให้ลูกติด	ให้หวานเลียนปานเหมือนรดตาไผ่ตง
ขอให้เห็นช่องแล้วปล่องปลอด	ไปเสียจนตลอดเอยปลายลง
ขอให้ชื่อเสียงลูกเอิกเกริก	เมื่อยามได้ฤกษ์ซึ่งดำรง

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๙)

คนไทยตั้งแต่โบราณสำนึกว่า ครูบาอาจารย์ผู้ประสิทธิ์วิชาความรู้ถือเป็นทีเคารพเสมอด้วยบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ซึ่งมีความใกล้ชิดสนิทสนม เมื่อตายไปแล้วก็ต้องระลึกถึง ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เสมอ สำหรับคณะเพลงอีแซวส่วนใหญ่จะจัดพิธีไหว้ครูประจำปี เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบทไหว้ครูข้างต้นมีการเอ่ยชื่อครูเพลงอีแซว ได้แก่ ครูช่วย แม่บุญมา พ่ออุ่ม พ่อไสว แม่บัวผัน ซึ่งชื่อครูของแต่ละคณะจะมีความแตกต่างกันตามสายครูของแต่ละคน

วัตถุประสงค์ของการสื่อสารกับครูเพลงผู้ล่วงลับ นอกจากการแสดง ความกตัญญูและระลึกในพระคุณตามที่กล่าวมาแล้ว ยังเป็นการเรียกขวัญ กำลังใจและสร้างความมั่นใจพร้อมที่จะแสดง จากบทกลอนข้างต้นผู้ร้องขอพร จากครูเพลงให้มีเสียงใส “ขอให้เสียงลูกใสประจุน้ำใสสารส้ม” ร้องถูกต้องตาม ทำนองเพลงและมีเสียงไพเราะเหมือนเสียงซ้อง “จะดำริทำนองให้เสียงลูกดัง โหนดหน่ง” นอกจากนั้นการร้องกลอนขอให้สิ้นไหลอย่าให้ติดกลอน “ลูกนี้ กะไรอย่าให้ลูกติด” และมีปฏิภาณไหวพริบในการขึ้นเพลงและลงเพลง “ขอให้ เห็นช่องแล้วปล่องปลอด ไปเสียจนตลอดเอยปลายลง” ขอให้มิรูปร่างงดงามไม่ หurutโทรม “ทรวดทรงอย่าให้โทรมให้ลูกนี้สมประสงค์” และที่สำคัญขอให้ มีชื่อเสียงด้านการแสดง “ขอให้ชื่อเสียงลูกเอิกเกริก” ให้คนชื่นชม “ชมชอบหญิง ชายประจุกเหมือนใช้ชงชา”

๑.๕ เจ้าที่เจ้าทาง

การแสดงเพลงอีแซวจะต้องตระเวนไปตามสถานที่ต่าง ๆ ตามที่เจ้าภาพจ้างวาน ตามความเชื่อคนไทยทุกสถานที่ที่มีเจ้าของที่ที่เป็นวิญญาณคอยดูแลรักษา การแสดงทุกครั้งจะต้องขออนุญาตจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าของที่ บทไหว้ครูจึงต้องไหว้เจ้าที่เจ้าทางหรือเจ้าวัดเจ้าวาทุกครั้ง เพื่อแสดงความอ่อนน้อมเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวที่มองไม่เห็น ดังตัวอย่างบทกลอน

ไหว้พระภูมิเจ้าที่ ไหว้พระผิงจุททาง
ดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตในที่
มาลูกจะว่าไหว้วางขอไหว้องไว
อยู่ที่ในธานีทั้งนอกใน
(วาระเชษฐ โลกเกตุ, ๒๕๖๒)

ไหว้พระภูมิเจ้าที่ตลอดทั้งตาเจ้าวัด
ลูกรู้จักเสียบ้างไม่รู้จักเสียบ้าง
อย่าให้ลูกติดขัดอะไร
หากว่าผิดพลาดพลั้งขอภัย
(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวเป็นลำดับสุดท้ายที่บทไหว้ครูเพลงอีแซวกล่าวถึงตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ไปแสดงจะมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ มากมายตามความเชื่อ นอกจากเจ้าที่เจ้าทางซึ่งทางคณะเพลงอาจจะ “รู้จักเสียบ้างไม่รู้จักเสียบ้าง” ดังนั้น วัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อขอขมาอภัย หากชาวคณะเพลงได้ไปทำสิ่งใดไปล่วงเกิน “หากว่าผิดพลาดพลั้งขอภัย” นอกจากนั้นก็ยังขอให้การแสดงสำเร็จราบรื่น “อย่าให้ลูกติดขัดอะไร”

การไหว้ครูเพลงอีแซวเป็นพิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์เป็นบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ เข้มขลัง ตัวยุทธธรรมประกอบพิธีจะสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยการเอ่ยชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ พระรัตนตรัยเทพเจ้าและฤๅษีในศาสนาพราหมณ์ คุณบิดรมารดา ครูเพลงอีแซวที่ล่วงลับ และเจ้าที่เจ้าทาง โดยมีวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมาคอยคุ้มครองป้องกันอันตรายและให้การแสดงสำเร็จราบรื่น เป็นที่ประทับใจผู้ชม ตลอดจนขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หากได้ล่วงเกิน ทั้งหมดเป็นพิธีกรรมการสื่อสารเพื่อ

ประโยชน์ต่อคณะเพลงอีแซวโดยตรง ทำให้เกิดสิริมงคลและความมั่นใจในการแสดงแต่ละครั้ง นอกจากนี้ตัวบทไหว้ครูเพลงอีแซวยังสะท้อนให้เห็นการผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมของศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี โดยมีลำดับความสำคัญตามลำดับการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

๒. บทไหว้ครูเพลงอีแซว : พิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกสามัญ

โลกสามัญ (secular world) หมายถึง โลกที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ โลกที่สัมผัสจับต้องได้เติมไปด้วย โลก โกรธ หลง มีความทะเยอทะยาน ใคร่ กระหาย รัก ห่วงหา อาลัย (ปริตดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, ๒๕๔๖) โลกสามัญในที่นี้ก็คือโลกในชีวิตจริงที่พ่อเพลงแม่เพลงอีแซวเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในพิธีกรรมไหว้ครูเพลง ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การไหว้ครูเพลงอีแซวเป็นพิธีกรรม การสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์ที่มีองค์ประกอบและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเช่นเดียวกัน มิติการสื่อสารต่อโลกสามัญของการไหว้ครูเพลงอีแซว ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร คือ พ่อเพลงแม่เพลงที่ร้องไหว้ครู ซึ่งเป็นตัวแทนของชาวคณะเพลง ส่วนเนื้อหาสาร คือ ตัวบทไหว้ครูที่ได้รับการสืบทอดจากครูเพลงในอดีต ส่วนผู้รับสารนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในโลกสามัญ ได้แก่ เจ้าภาพ ผู้ชม และพ่อเพลงแม่เพลงด้วยตนเอง ดังรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ การประกาศตนเป็น “ศิษย์มีครู”

บทไหว้ครูเพลงอีแซวที่เอ่ยชื่อครูเพลงในอดีต นอกจากจะเป็นการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีนัยยะแฝงการสื่อสารต่อโลกสามัญเป็นการประกาศหรือประชาสัมพันธ์ให้เจ้าภาพและผู้ชมได้รับรู้ว่า คณะเพลงอีแซวคณะนี้เป็น “ศิษย์มีครู” ดังบทกลอน

ลูกจะไหว้ครูเคลิ้ม

ปักชี่ ที่ท่านตายเป็นมืออยู่ขอให้สิ่งสุดใจ

ลูกจะไหว้ครูโก๊ะท่านเคยแต่งกลอน ครูแพรวเคยสอนให้ลูกได้มีนิสัย

ครูลำจวนเธอเก่งแม่เป็นเพลงรุ่นเก่า ครูช่อนั้นเล่าลูกจะขอไหว้

ไหว้ครูช่างที่เก่งกาจให้ลูกฉลาดคำพูด มาเผยพักตร์ให้ผ่องผุดดุจดั่งลมพระพาย

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

การเอ่ยชื่อครูบาอาจารย์ที่หัดเพลงให้ แสดงให้เห็นว่า พ่อเพลงแม่เพลง เป็น “ศิษย์มีครู” และมีการสืบทอดการเล่นเพลงมาจากรุ่นสู่รุ่น (ลำจวน สุขเกษม, ๒๕๖๓, สัมภาษณ์) การประกาศดังกล่าว สื่อสารให้เจ้าภาพและผู้ชม ทราบว่าครูเพลงแต่ละท่านนั้น มีความเป็นเลิศในการเล่นเพลงด้านใด เช่น ครูโก๊ะเก่งในทางแต่งกลอน ครูช้างมีความเก่งกาจฉลาดพูด เป็นต้น เมื่อพ่อเพลงแม่เพลงได้ประกาศตัวเป็นศิษย์ จึงเป็นเครื่องประกันคุณภาพการแสดงว่าเป็น มีอาชีพ เป็นการสื่อสารแก่เจ้าภาพและผู้ชมให้เชื่อมั่น อันจะยังผลต่อการว่าจ้าง ในคราวต่อไป

๒.๒ การอวยพรเจ้าภาพ

การอวยพร คือ การกล่าวถ้อยคำที่เป็นมงคลแสดงความปรารถนาดีต่อกัน มักใช้คำอวยพรในโอกาสต่าง ๆ ถือเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคนไทย พิธีกรรมไหว้ครูเพลงอ๊นแซวมีขนบการร้องกลอนอวยพรเจ้าภาพเป็นการสื่อสารโดยตรงต่อเจ้าภาพในโลกสามัญอีกประการหนึ่ง ดังตัวอย่างบทกลอน ต่อไปนี้

ให้อยู่เป็นสุขความทุกข์อย่ามี	ให้เกษมเปรมปรีดีไม่ว่าอะไร
เมื่อคิดอะไรให้สมความปรารถนา	เงินทองไหลมาไม่ขาดสาย
คิดได้ก่องคิดทองได้เกย	อย่าให้ค้ำคาเลยมีแต่ความสบาย
ความเจ็บอย่าได้ความไข้อย่าป่วย	ให้โชคหนุนบุญช่วยให้ร่ำรวยเหลือหลาย
ขอให้รวยแสนรวยเป็นเศรษฐี	เงินทองมากมีใช้กันไม่ขัดไว้
ทำนาให้ได้ทำไร่ให้รวย	ถ้าคิดจะแหงหวยเลขสวยจำไว้
อยู่เป็นสุขความทุกข์อย่ามี	สุขเกษมเปรมปรีดีไม่ว่าจะไปทางไหน
ให้ประสบความสุขไปด้วยพระพรทั้งสิ้น	พระชินสีห์ท่านตรัสปราศรัย
อายุวรรณะสุขะพละ	สมตั้งพรพระท่านให้
ให้สุขะพละปฏิภาณ	ร่ำรวยมีเงินงานสุขสบาย
ให้เจ้าภาพร่ำรวยถูกหวยแต่ตลอดเตอรี	นับแต่วัดนี้เป็นต้นไป

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

การร้องกลอนอวยพร เนื้อหาส่วนใหญ่สื่อสารขอให้เจ้าภาพมีความสุข สมความปรารถนา มีฐานะร่ำรวย สุขภาพแข็งแรง ฯลฯ บทกลอนอวยพรของแต่ละคณะหรือพ่อเพลงแม่เพลงแต่ละท่านอาจจะแตกต่างกันในถ้อยคำ แต่เนื้อหาจะมีลักษณะร่วมกัน คือ อวยพรสิ่งที่ดีเป็นมงคลแก่ชีวิตตามค่านิยมของสังคม ปัจจุบัน การอวยพรดังกล่าวเป็นการสื่อสารโดยตรงกับเจ้าภาพ ถือเป็น การขอบคุณเจ้าภาพที่ว่าจ้างคณะเพลงมาแสดง

๒.๓ การข่มทับ

การแสดงเพลงอีแซวมี ๒ ช่วง คือ ช่วงพิธีกรรมไหว้ครูที่มีบรรยากาศแห่งความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์และช่วงการแสดงเพื่อความบันเทิง ขนบของพิธีกรรมไหว้ครูในช่วงท้ายจะเป็น “การข่มทับ” กันของพ่อเพลงแม่เพลง ถือว่าเป็นจุดเชื่อมระหว่างพิธีกรรมกับการแสดง เป็นการสื่อสารให้ผู้ชมเตรียมพร้อมปรับอารมณ์รับรสแห่งความบันเทิงในช่วงการแสดง นอกจากนี้ ยังเป็นการสื่อสารกันโดยตรงให้พ่อเพลงแม่เพลง ลูกคู่ เตรียมพร้อมที่จะว่าเพลงโต้ตอบกันในลำดับต่อไป การข่มทับจึงเป็นการสื่อสารต่อโลกสามัญของพ่อเพลงแม่เพลง ดังบทกลอน

หากศิษย์ครูเดียวกลมเกลียวกันอยู่	หากว่าศิษย์คนละครอูย่าให้สู้ได้
แม่เพลงคนใดมาสู้ลูกศิษย์	ก็ขอให้เพลงนั้นติดกลอนตาย
แม่เพลงคนใดมาสู้กลอนสด	ให้ชี้แตกปนต์ดสามวันก็ต้องตาย

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

ขอให้ล้นมันแข็งเหมือนแผ่นกระดาน	ขอให้หน้ามันด้านเหมือนชั้นบันได
ขอให้ผู้ชายยอมกลัวแม่ผู้หญิงตัวสั้น	เหมือนดังแม่ของมันที่เลี้ยงไว้

(วรเชษฐ โลกบุตร, ๒๕๖๒)

หากมันลุกขึ้นว่าขอให้ตามันฟาง	ชุกหัวลงนั่งจันต้องกราบไหว้
หากมันชายใดมันคิดสู้ฉัน	เยี่ยวรดหัวกบาลมันส่งไป

(คนไทยหัวใจลูกทุ่ง, ๒๕๕๗)

เนื้อหาของ “การข่มทับ” คู่ต่อสู้ “หากเป็นศิษย์ครูเดียวให้กลมเกลียวกันอยู่ หากว่าศิษย์คนละครออย่าให้สู้ได้” แต่โดยมากจะเป็นการแข่งขันให้แต่ละฝ่ายเกิดข้อผิดพลาดในการร้องเพลงให้สู้เพลงไม่ได้ เช่น เมื่อพ่อเพลงมาพบหน้าหรือประณีปากขอให้กลัวจนตัวสั่นนี้กว่าแม่เพลงเป็นแม่แท้ ๆ ที่เลี้ยงมา “ขอให้ผู้ชายยอมกลัวแม่ผู้หญิงตัวสั่น เหมือนดั่งแม่ของมันที่เลี้ยงไว้” หรือให้การร้องเพลงพบอุปสรรค “ขอให้ลื่นมันแข็ง” “ให้ติดกลอนตาย” ทำให้ไม่สามารถร้องต่อสู้ได้หรือแข่งขันรุนแรงให้ฝ่ายต้องจนตาย “ให้ชี้แตกปนตตสามวันก็ต้องตาย” หรือแสดงพฤติกรรมวิถิดการ “เยี่ยวรดหัวกบาลมันส่งไป” การข่มทับของแต่ละฝ่ายเพื่อให้ฝ่ายตนเป็นฝ่ายชนะเพลง

บริบทการร้องข่มทับของพ่อเพลงแม่เพลงต้องมองเห็นข่มกันด้วยสายตาน้ำเสียงการร้องที่กระแทกกระหน่ำ การข่มทับเหมือนการต่อสู้ข่มศัตรูเหมือนสมัยก่อนทำสงคราม ต้องตัดไม้ข่มนาม จะต้องตอบโต้กัน จะแพ้หรือชนะต้องข่มไว้ก่อน ถึงจะสู้ไม่ได้ก็ต้องข่มไว้ก่อน จะสามารถเรียกความสนใจจากคนดู คนดูจะมีการแบ่งข้างชายหญิง เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้แสดงฮึดสู้ (สิทธิพงศ์ พรหมรส, ๒๕๖๓, สัมภาษณ์) การข่มทับกันเป็นการสื่อสารระหว่างพ่อเพลงแม่เพลง เพื่อเตรียมความพร้อมทั้งเสียงและกิริยาท่าทางให้ฝ่ายของตนครึกครื้นพร้อมแสดง ส่วนผู้ชมก็จับตาดูว่าฝ่ายใดจะมีฝีปากเด็ดแคลไหนดเพื่อเตรียมพร้อมรับความบันเทิง

การสื่อสารต่อโลกสามัญในพิธีกรรมไหว้ครูเพลงอีแซว ประกอบด้วย การประกาศตนเป็นศิษย์มีครู โดยพ่อเพลงแม่เพลงมีวัตถุประสงค์สื่อสารให้เจ้าภาพและผู้ชมเกิดความมั่นใจว่า คณะเพลงเป็นนักแสดงอาชีพที่ได้รับ การถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านการเล่นเพลงจากครูเพลงชื่อดังในอดีต การอวยพรเจ้าภาพ เป็นการสื่อสารต่อเจ้าภาพให้พบความสุขความเจริญ เป็นการขอบคุณเจ้าภาพที่จ้างคณะเพลง มาแสดงและการข่มทับ ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างพ่อเพลงกับแม่เพลงโดยตรง เพื่อเป็นการอุ่นเครื่องเตรียมพร้อมสู่การแสดงในลำดับต่อไป

แต่ว่าจบส่งลงเท่านั้น ลูกจึงวางพานแล้วถวาย

บทไหว้ครูเพลงอีแซวของคณะเพลงอีแซวในจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นพิธีกรรมการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ โดยมีวัตถุประสงค์ของการสื่อสารต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี ให้มาคุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นขณะเล่นเพลง ให้เกิดสิริมงคลเสริมสร้างความมั่นใจในการว่าเพลง ส่วนการสื่อสารกับโลกสามัญเป็นการสื่อสารกับเจ้าภาพและผู้ชม เพื่อให้เกิดความเชื่อถือรับประกันความสนุกสนานจากการแสดง ตลอดจนสื่อสารกันเองเพื่อเป็นการอุ่นเครื่องพร้อมที่จะแสดงต่อไป พิธีกรรมการไหว้ครูเพลงอีแซวมีความศักดิ์สิทธิ์บรรยากาศเป็นไปด้วยความเข้มข้น ตัวบทที่ใช้ประกอบ พิธีกรรมเป็นบทที่ครูเพลงในอดีตแต่งไว้ มีการส่งรับปรับเปลี่ยนสืบทอดมาถึงปัจจุบัน จนมีลักษณะที่ลงตัว เห็นขอบและลำดับการไหว้หรือสื่อสารกับผู้รับสารที่ชัดเจน อีกทั้งผู้ร้องจะต้องท่องตัวบทไหว้ครูให้ขึ้นใจ เนื่องจากเป็นตัวบทที่ประกอบพิธีกรรม ไม่ใช่เพลงปฎิพาทย์ ไม่ใช่วิธีการเพลงต้น หากตกหล่นผิดพลาดจะทำให้พิธีกรรมไม่สมบูรณ์ คณะเพลงอาจได้รับอันตรายหรือเกิดความผิดพลาดในการแสดง ส่วนวัตถุประสงค์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม คือ พานก้านลครุ ที่ผู้ร้องจะเริ่มต้นพิธีกรรมโดยการยกพานก้านลขึ้นเสมอหน้าแล้วร้องกลอนไหว้ครูไปจนจบ การวางพานลงถือเป็นการจบสิ้นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของการสื่อสารต่อโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ, สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ และทิพย์พฐ์ กฤษสุนทร. (๒๕๕๔).
สื่อพื้นบ้านศึกษาในสายงานนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
เกลียว เสรีจกิจ. หัวหน้าคณะเพลงอีแซวขวัญจิต ศรีประจันต์, ศิลปินแห่งชาติ.
สัมภาษณ์ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๓.
คนไทยหัวใจลูกทุ่ง. (๒๕๕๗). **คณะแม่ลำจวน สวนแดง**. สืบค้น ๑๖ พฤษภาคม
๒๕๖๓. จาก https://www.youtube.com/watch?v=_____. (๒๕๕๗). **คณะแม่نگเอี้ยง เสียงทอง**. สืบค้น ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓.
จาก <https://www.youtube.com/watch?v=0Gx23fK1rwA&t=73s>
_____ . (๒๕๕๙). **เพลงอีแซวคณะแม่จินตนา ทับมี งานแห่เทียน วัดป่า
เลไลยก์**. สืบค้น ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓. จาก [https://www.
youtube.com/ watch?v=dtWX5XsXoyc](https://www.youtube.com/watch?v=dtWX5XsXoyc)
จิราภรณ์ บุญจันทร์. (๒๕๖๒). **การไหว้ครูเพลงอีแซว**. สุพรรณบุรี:
แม่เพลงพื้นบ้าน
บาทยัน อิมสำราญ. (๒๕๕๙). **วรรณคดีพระราชพิธี**. นครปฐม:
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
บัวผัน สุพรรณยศ. (๒๕๔๘). “เพศศึกษาในเพลงพื้นบ้าน” ใน **ภาษาสองสังคม
วรรณคดีสองชีวิต** : หนังสือรวมบทความจากการประชุมวิชาการ
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล. (๒๕๔๖). **เจ้าแม่ คุณปู่ ข่างซอ ข่างพ็อน และ
เรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
ปรียา หิรัญประดิษฐ์ และจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์. (๒๕๔๒). **ศิลปะ การละเล่น
และการแสดงพื้นบ้าน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). นนทบุรี:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**.
(พิมพ์ครั้งที่ ๑). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนอินเตอร์พรีนซ์

วรเชษฐ โลกัตถุ. (๒๕๖๒). **ไหว้ครูเพลงอีแซวแม่ขวัญจิต-ขวัญใจ ศรีประจันต์.**

สืบค้น ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=HddSOta34Z4>

ลำจวน สุขเกษม. **หัวหน้าคณะเพลงอีแซว ลำจวน สวนแดง. สัมภาษณ์**
๒๕ มกราคม ๒๕๖๓.

สิทธิพงศ์ พรหมรส. **พ่อเพลงอีแซว. สัมภาษณ์** ๒๕ มกราคม ๒๕๖๓.

เอนก นาวิกมูล. (๒๕๕๐). **เพลงนอกศตวรรษ. (พิมพ์ครั้งที่ ๔).** กรุงเทพฯ: มติชน.

เอมอร ชิตตะโสภณ. (๒๕๓๙). **จารีตนิยมทางวรรณกรรมไทย : การศึกษา**
วิเคราะห์. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.